

**ShO'RChI TUMANIDA DEMOGRAFIK JARAYONLAR VA MEHNAT RESURLARI
RIVOJLANISHINING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI****Mustofoyev Tohir Erkinovich** – muhandis-geologmustafoyevtohir23@gmail.com*H.M.Abdullayev nomidagi Geologiya va geofizika instituti***ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ И ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ
РАЗВИТИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В ШУРЧИНСКОМ РАЙОНЕ****Мустафаев Тохир Эркинович** – инженер-геолог*Институт геологии и геофизики имени Х.М.Абдуллаева***DEMOGRAPHIC PROCESSES AND TERRITORIAL FEATURES
OF LABOR RESOURCE DEVELOPMENT IN THE SHURCHI DISTRICT****Mustafaev Tokhir Erkinovich** – geological engineer*Institute of Geology and Geophysics named after Kh.M.Abdullaeva*

Tayanch soʻzlar: aholining tabiiy harakati, aholi joylashuvi, jinsiy tarkibi, tugʻilish, oʻlim, migratsiya jarayonlari, mehnat resurslari, demografik oʻzgarishlar.

Rezyume. Maqolada Shoʻrchi tumani aholisining tabiiy harakati (demografik dinamikasi) hamda hududiy xususiyatlari 2010-2025-yillar davomida tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy eʼtibori tugʻilish va oʻlim koʻrsatkichlarining oʻzgarish dinamikasi, ularning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ekologik omillari hamda sabablar majmuasiga qaratilgan. Tahlilda yuqori tugʻilish darajasi, nisbatan past oʻlim koʻrsatkichi va natijada tabiiy oʻsishning barqaror saqlanishi qayd etilgan boʻlib, bu holat tuman aholisining yosh tarkibi va oilaviy qadriyatlar bilan bogʻliq. Shu bilan birga, mehnat resurslari holati va mehnat bozori talab-taklifi oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlik maxsus koʻrib chiqilgan: aholining jinsiy tarkibi, migratsiya oqimlari (ayniqsa, yoshlarning shahar va xorijga chiqib ketishi) mehnat resurslarining sifati va miqdorini shakllantirishda muhim rol oʻynashi aniqlangan. Tadqiqot Shoʻrchi tumani kabi qishloq hududlarida demografik jarayonlarni chuqur tushunish va mintaqaviy siyosatni shakllantirish uchun muhim empirik asos yaratadi.

Ключевые слова: естественное движение населения, размещение населения, половой состав, рождаемость, смертность, миграционные процессы, трудовые ресурсы, демографические изменения.

Резюме. В статье представлен системный анализ естественного движения (демографической динамики) и территориальных особенностей населения Шурчинского района в период с 2010 по 2025 год. Основное внимание в исследовании уделено динамике изменения показателей рождаемости и смертности, комплексу их социально-экономических, культурных и экологических факторов и причин. В анализе отмечается высокий уровень рождаемости, относительно низкий уровень смертности и, как следствие, стабильное сохранение естественного прироста, что связано с возрастным составом населения района и семейными ценностями. При этом специально рассмотрена взаимосвязь между состоянием трудовых ресурсов и спросом на рынке труда: установлено, что половой состав населения, миграционные потоки (особенно отток молодежи в города и за границу) играют важную роль в формировании качества и количества трудовых ресурсов. Исследование создает важную эмпирическую основу для глубокого понимания демографических процессов и формирования региональной политики в сельских районах, таких как Шурчинский район.

Key words: natural population movement, population distribution, gender composition, birth rate, mortality, migration processes, labor resources, and demographic changes.

Summary. This article provides a systematic analysis of the natural population movement (demographic dynamics) and territorial characteristics of the Shurchi district for the period 2010–2025. The main focus of the study is on the dynamics of changes in birth and death rates, their socio-economic, cultural, and environmental factors, as well as the complex of causes. The analysis noted a high birth rate, a relatively low mortality rate, and as a result, a stable natural increase, which is associated with the age composition of the district's population and family values. At the same time, the relationship between the state of labor resources and labor market supply and demand is specifically considered: it has been established that the gender composition of the population and migration flows (especially the outflow of youth to cities and abroad) play an important role in shaping the quality and quantity of labor resources. The study provides an important empirical basis for a deeper understanding of demographic processes and the formation of regional policy in rural areas such as the Shurchi district.

Kirish. Surxondaryo viloyatining Shoʻrchi tumani Oʻzbekistonning eng yuqori tabiiy oʻsish surʼati saqlanib qolgan hududlaridan biri hisoblandi [4]. Tuman yuqori tugʻilish darajasi, barqaror tabiiy oʻsish va yoshlarning shahar hamda xorijga faol migratsiyasi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, erkaklar ulushi ayollardan biroz yuqori (51,1 % ga yaqin), hamda mehnat resurslari sifatining pasayishi kuzatilmogʻda.

- Demografik dividendni saqlab qolish va migratsiya oqimlarini boshqarish imkoniyatlarining yetarli darajada baholanmasligi;

- Mehnat bozori talab-taklifi muvozanati buzilishi va qishloq xoʻjaligi, xizmat koʻrsatish sohasida kadrlar tanqisligi;

- Ijtimoiy xizmatlar (taʼlim, sogʻliqni saqlash, pensiya tizimi) yuklamasining oshishi;

Yuqorida qayd etilgan muammolarning hududiy xususiyatlarini chuqur o'rganish, ularning vujudga kelish sabablarini geografik tadqiqot usullari asosida aniqlandi.

Adabiyotlar tahlili. Surxondaryo viloyati aholisi geografiyasi va demografiyasi mavzusi O'zbekiston geograf olimlari tomonidan ma'lum darajada o'rganilgan. Jumladan, A.Soliyev (1990). Aholi geografiyasi, urbanizatsiya, mehnat resurslari va joylashuvini tabiiy-xo'jalik omillari bilan bog'liq holda tahlil qilgan. Keyingi ishlarida sanoat va bandlik masalalarini ham yoritgan. A.Ro'ziev (1996) "Surxondaryo viloyati" monografiyasida aholi soni, joylashuvi, etnik tarkibi, tabiiy o'sishi, migratsiyasi va qishloq xo'jaligi bilan bog'liq demografik jarayonlarni chuqur geografik o'rgangan. A.Sattarov (2009) Qishloq aholi manzilgohlarining soni, joylashishi, tarkibiy tuzilishi va o'zgarishlarini maxsus tadqiq etgan. Joylashuv qonuniyatlarini (vodiylar, transport yo'llari) ochib bergan. X.Abdunazarov (2005) Sanoat (yengil va oziq-ovqat) misolida aholi bandligi, mehnat resurslari va sanoatlashtirishning demografik jarayonlarga (migratsiya, urbanizatsiya) ta'sirini o'rgangan. R.Mo'minov (2023-2024) Zamonaviy demografik holat – aholi soni, o'sish sur'atlari, jinsiy-yosh tarkibi, migratsiya va tumanlar kesimidagi farqlarni statistik-geografik tahlil qilgan. Mavjud adabiyotlar asosan viloyat darajasida umumlashtirilgan bo'lib, tumanning o'ziga xos demografik va geografik xususiyatlarini (aholi zichligi, migratsiya jarayonlari, oila strukturasi o'zgarishlar, etnik tarkib, qishloq manzilgohlarining rivojlanishi) alohida tahlil qilmagan [14,15,16].

Shunday qilib, Sho'rchi tumani aholisi geografiyasi va demografiyasi mavzusi hali yetarli darajada o'rganilmagan bo'lib, mavjud tadqiqotlarning asosiy kamchiligi – viloyat darajasidagi umumlashtirish va tumanga xos chuqur hududiy-demografik tahlilning yo'qligidir. Ushbu holat mavzuning ilmiy va amaliy dolzarbligini yanada oshiradi hamda yangi tadqiqotlar o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot ishini amalga oshirishda birlamchi ma'lumotlarni Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi, hamda Sho'rchi tumani pasportidan olindi. Shuningdek, tadqiqot mobaynida GAT texnologiyalardan (ArcMap) foydanildi. Mazkur ishda bir nechta tadqiqot metodlari asos qilib olindi.

Ushbu tadqiqotda demografik jarayonlarni tahlil qilish uchun statistik, kartografik, matematik-modellashtirish, taqqoslash-tarixiy hamda sotsiologik-geografik yondashuvlar majmuasi qo'llanilgan.

Natijalar. Sho'rchi tumani aholisi dinamikasini 2010-2025-yillar statistik ma'lumotlari asosida tizimli tahlil qilinib, uning tabiiy harakati (tug'ilish, o'lim, tabiiy o'sish), migratsiya jarayonlari va mehnat resurslari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy jihatdan aniqlandi hamda mintaqaviy demografik siyosatni takomillashtirish uchun empirik va metodik asos yaratildi. Sho'rchi tumanining 1:50000 masshtabli MFY lar aholi zichligi xartasini yaratildi. Sho'rchi tumani uchun demografik barqarorlikni ta'minlash, migratsiya oqibatlarini yumshatish va mehnat bozori muvozanatini saqlash bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalarni ishlab chiqildi.

Asosiy qism. 2025-yilning 1-yanvar holatiga ko'ra, tumanda doimiy aholi soni 234,2 ming kishini tashkil etib, yil boshidan 5,7 ming kishiga yoki 2,5 % ga o'sdi. Umuman, aholi soni so'nggi yillarda izchil o'sib bormoqda. Mazkur ko'rsatkichga tabiiy omillar (tug'ilishning yuqoriligi, o'limning kamligi, tabiiy o'sishning yuqoriligi) va iqtisodiy-ijtimoiy omillar (iqtisodiy taraqqiyot, bandlik, daromad miqdori, ta'lim darajasi, sog'liqni saqlash, xizmatlar) ta'sir etadi.

1-jadval .

Doimiy aholi soni

	2010-yil		2015-yil		2020-yil		2025-yil	
	soni	ulushi %	soni	ulushi %	soni	ulushi %	soni	ulushi %
Jami aholi soni	165,6	100,0	184,5	100,0	208,5	100,0	234,2	100,0
shu jumladan:								
Shahar	62,1	37,5	67,2	36,4	73,7	35,3	80,8	34,5
Qishloq	103,5	62,5	117,3	63,6	134,8	64,7	153,4	65,5

Manba: Sho'rchi tumani pasporti ma'lumotnomasi asosida muallif tomonidan tuzilgan.

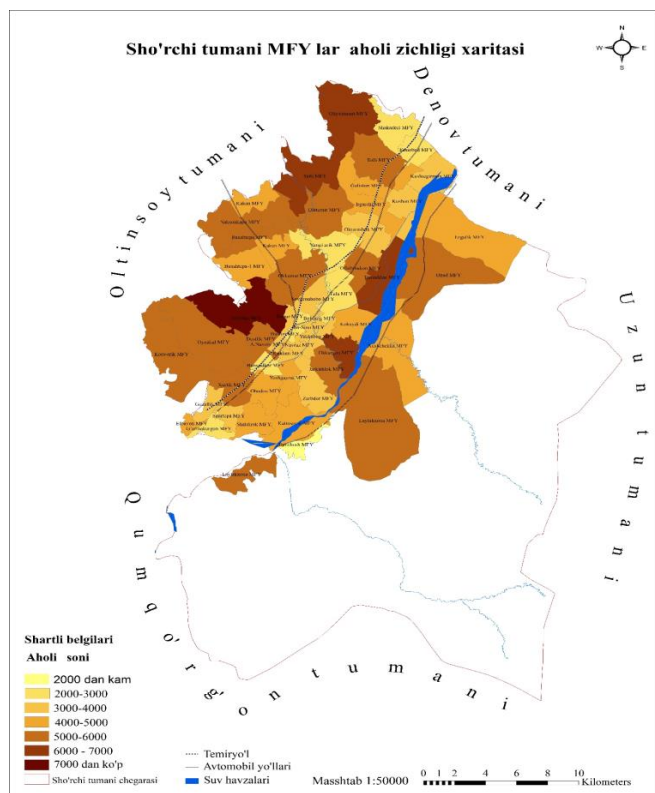
Sho'rchi tumanida 2010-2025-yillarga nazar tashlaydigan bo'lsak shaharlashish 3 % ga pasayganini ko'rishimiz mumkin. Ya'ni, shahar aholisi 2010 – yilda 37,5 % ni tashkil etgan, 2025 – yilda esa 34,5 % ni tashkil etib, aholining umumiy sonida shahar aholisining ulushi 3 % ga kamaygan. Tumanda 2025 – yil holatiga ko'ra shaharda aholining 34,5 % istiqomat qilsa, qolgan 65,5 % aholi qishloq joylarda yashamoqda. Bundan, asosiy aholi qishloqlarda istiqomat qilib kelayotganini hamda shahar aholisi sezilarli darajada kamligini ko'rishimiz mumkin [4].

Sho'rchi tumanida 53 ta mahalla fuqarolar yig'ini (MFY) mavjud. 2025-yil

1-yanvar holatiga ko'ra aholi soni bo'yicha quyidagi mahallalar yetakchilik qiladi: Joyilma MFY – 9928 kishi, Oliy Ximmat MFY – 6980 kishi, Oqqo'rg'on MFY – 6785 kishi, Tamaddun MFY – 6047 kishi. Ushbu mahallalar tumanning demografik salohiyati yuqori hisoblanadi va tuman umumiy aholisining 13–14 foizini tashkil etadi. Aholi soni eng kam bo'lgan MFYlar esa quyidagilar: Tamshush MFY – 980 kishi, Bo'ston MFY – 2 610 kishi, G'armaqo'rg'on MFY – 2757 kishi, Konobod MFY – 2813 kishi. Bu holat tuman hududida aholi zichligi notekis taqsimlanganini ko'rsatadi(2-rasm).

Tuman aholisining katta qismi qishloqlarda (65,5 %) yashayotgani inobatga olinsa, insonlarning turmush tarzi bevosita qishloqlarga bog'liqligini ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, qishloq joylarning yashash sharoiti shahar joylarniki bilan deyarli bir xilligini alohida aytib o'tish joiz.

Tug'ilish. 2024-yilda tug'ilganlar soni 6981 kishini tashkil qildi va 2010-yilning shu davriga (4200 kishi) nisbatan 2781 kishiga ko'paygan. Shunga mos ravishda tug'ilish koeffitsiyenti 30,5 promilleni tashkil qilgan.



2-rasm. Sho'rchi tumani MFY lar aholi zichligi xaritasi.

Manba: Sho'rchi tumani pasporti ma'lumotnomasi asosida muallif tomonidan yaratilgan.

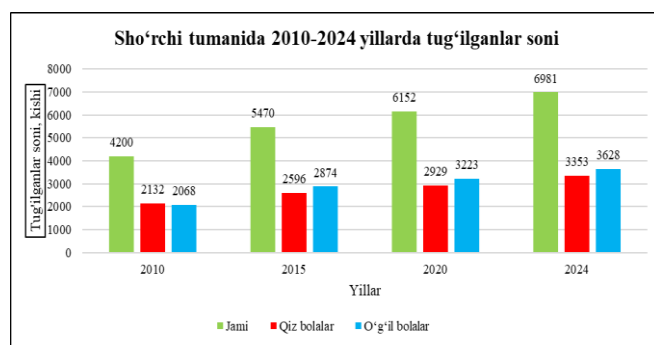
So'nggi yillarda Sho'rchi tumani hududida aholi dinamikasi tarkibida tug'ilishlar soni barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etmoqda. Bu jarayon demografik tranzitsiya nazariyasi asosida tushuntirilishi mumkin. Bunda iqtisodiy o'sish, sog'liqni saqlash tizimining yaxshilanishi va ijtimoiy siyosat tug'ilish darajasini rag'batlantiruvchi omillar sifatida ko'zga tashlanadi. Bu ijobiy o'sishga bir qancha iqtisodiy-ijtimoiy omillar sabab bo'lmoqda. Quyida ulardan asosiylariga to'xtalamiz.

Birinchidan, mehnat migratsiyasining ta'siri. Sho'rchi tumani aholisining ko'pchiligi xorijiy davlatlarda, masalan, Rossiya va Qozog'istonda mehnat faoliyatini yurituvchi migrantlar bo'lib, ularning yuborgan pul o'tkazmalari (remittanslar) oilalarning iqtisodiy holatini yaxshilaydi [7]. Jahon banki va Xalqaro migratsiya tashkilotining tadqiqotlariga ko'ra, remittanslar oilalarning daromadini oshirib, bolalar tarbiyasi va sog'liqni saqlash harajatlarini qoplaydi, bu esa tug'ilish darajasini oshirishga yordam beradi. Natijada, migrant oilalar ko'proq farzand ko'rishga qodir bo'lmoqda, chunki iqtisodiy barqarorlik demografik o'sishni rag'batlantiradi. Demografik tadqiqotlarda bunday holat "migratsiya-fertility bog'lanishi" deb atalib, rivojlanayotgan mamlakatlarda keng tarqalgan [6].

Ikkinchidan, sog'liqni saqlash tizimining modernizatsiyasi. Respublikamiz hukumati tomonidan amalga oshirilgan "Sog'lom ona va bola" dasturlari, vaktsinatsiya va perinatal xizmatlarning kengayishi natijasida chaqaloqlar o'limi darajasi keskin pasaygan [8]. Surxondaryo viloyatida, jumladan, Sho'rchi tumanida, bu dasturlar qishloq klinikalarini modernizatsiya qilish orqali amalga oshirilmoqda. Natijada tuman bo'yicha tug'ilish darajasi mamlakat o'rtacha ko'rsatkichidan yuqori bo'lmoqda.

Uchinchidan, ta'lim darajasining oshishi va nikoh yoshining yuqori bo'lishi. Yuqorida ta'kidlanganidek, yoshlarning oliy ma'lumot olish darajasi ortmoqda. Bu esa nikoh yoshini o'rtacha 25-28 yoshgacha ko'tarib, nikohlar sonini nisbatan kamaytirgan. Biroq, bu salbiy emas, aksincha, ijobiy tendensiya: demografik tadqiqotlarda (masalan, BMTning demografik hisobotlarida) oliy ma'lumotli ayollarning fertility darajasi (ayol boshiga farzandlar soni) past bo'lsa-da, bolalar sifati (salomatlik, ta'lim) yuqori bo'ladi [9]. Sho'rchi tumanida oliy ta'lim darajasi o'sishi (ayniqsa, qizlar orasida) oilalarni rejalashtirilgan va sifatli farzand ko'rishga undaydi, natijada aholi o'sishi barqaror va ijobiy xususiyatga ega bo'lmoqda.

To'rtinchidan, hukumatning ijtimoiy siyosati. O'zbekistonning "Oilani qo'llab-quvvatlash" va "Yosh oila" dasturlari, shuningdek, bolalar nafaqalari va uy-joy subsidiyalari tug'ilishni rag'batlantiruvchi mexanizmlar hisoblanadi [10:116]. Bunday siyosatlar demografik o'sishni ta'minlab, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shmoqda, chunki yosh aholi mehnat bozori uchun resurs bo'lib xizmat qiladi.

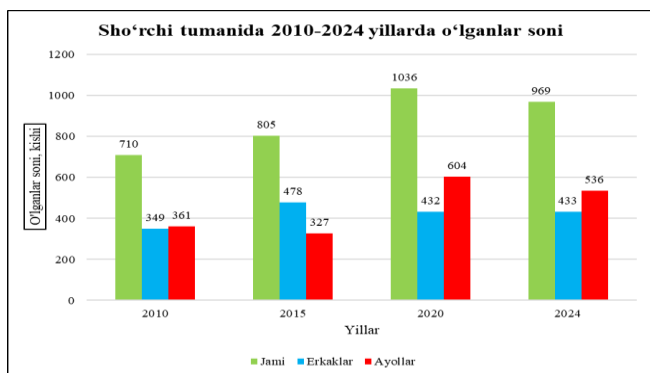


3-rasm. Sho'rchi tumanida tug'ilganlar soni (yilda; kishi)

Manba: Sho'rchi tumani pasporti ma'lumotnomasi asosida muallif tomonidan tuzilgan.

O'lim. Demografik vaziyatning shakllanishida o'lim ham asosiy jarayonlardandir. O'lim jarayoni aholining turli yoshlarida juda ko'p omillar ta'sirida sodir bo'ladi. Mutaxassislar o'limga ta'sir etuvchi omillarni ularning kelib chiqishiga bog'liq holda ikki guruhga: endogen va ekzogen omillarga ajratadilar. Endogen omillar ichki omillar bo'lib, inson organizmidagi o'zgarishlar (kasallanish, keksalik) bilan bog'liq omillardir. Ekzogen omillar esa tashqi omillar (urushlar, turli epidemiyalarning tarqalishi, baxtsiz hodisalar, tabiiy ofatlar va h.k.) bo'lib, ular tashqi muhit ta'sirida sodir bo'ladi. O'lim jarayoni ma'lum aholi guruhlarida, avlodlarda davlatlarda va jamiyat taraqqiyoti bosqichlarida ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga bog'liq holda, inson hayotining turli davrlarida sodir bo'ladi [1:82-83].

Qayd etish lozimki, Sho'rchi tumanida aholi o'limining soni kamayib bormoqda. Bu so'ngi yillarda sog'liqni saqlash sohasidagi islohotlar samarasi o'laroqdir. Biroq, bu jarayon viloyatning boshqa tumanlariga nisbatan asta-sekinlik bilan sodir bo'lmoqda. Chunki, barcha aholini tibbiy xizmat bilan yetarli darajada qamrab olishning imkoniyati past. Demak, ba'zi holatlarda aholi ma'lum bir sog'liqni tiklash maqsadida viloyat markaziga borishga majbur hisoblanadi.



4-rasm. Sho'rchi tumanida o'lganlar soni (yilda; kishi)

Manba: Sho'rchi tumani pasporti ma'lumotnomasi asosida muallif tomonidan tuzilgan.

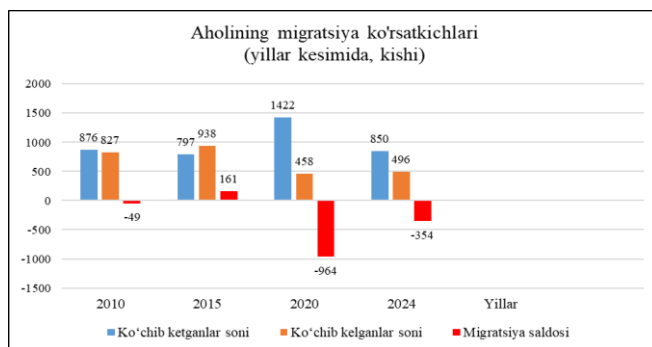
Sho'rchi tumani kabi qishloq hududlarda aholi o'limining soni so'nggi yillarda barqaror kamayish tendensiyasini namoyon etmoqda. Bu jarayon demografik tranzitsiya nazariyasi asosida tushuntirilishi mumkin. Bunda sog'liqni saqlash tizimining modernizatsiyasi, profilaktik tadbirlar va ijtimoiy-iqtisodiy omillar o'lim darajasini pasaytiruvchi asosiy omillar sifatida ko'zga tashlanadi. Xususan, 2024-yilda Sho'rchi tumani bo'yicha o'lim holatlari soni 969 nafarni tashkil etgan bo'lib, bu 2020-yildagi pandemiya cho'qqisidagi 1036 nafardan biroz kamaygan.

Bu ijobiy kamayishga bir qancha iqtisodiy-ijtimoiy va tibbiy omillar sabab bo'lmoqda. Quyida ulardan eng muhimlariga to'xtalamiz.

Birinchi omil sifatida COVID-19 pandemiyasi davrini inobatga olish lozim [11]. 2020-yilda pandemiya Sho'rchi tumani bo'yicha o'lim darajasini keskin oshirgan: Pandemiya cho'qqisida o'lim sabablari orasida nafas olish tizimi kasalliklari (shu jumladan COVID-19) ulushi 11,5% ni tashkil etgan, bu umumiy o'limni oshirgan. Surxondaryo viloyatida pandemiya davrida tibbiy xizmatlarning qamrovi cheklanganligi sababli, tuman aholisi ba'zan viloyat markaziga borishga majbur bo'lgan. Bu esa o'limning oldini olishni qiyinlashtirgan. Ammo keyingi yillarda tibbiy markazlarning kengayishi bu tendensiyaning kamayishiga sabab bo'lgan.

Ikkinchi omil – o'lim sabablarining tahlili va profilaktikasi [12]. Sho'rchi tumanida o'limning asosiy sabablari quyidagilar: qon aylanish tizimi kasalliklari, o'smalar, nafas olish tizimi kasalliklari (pandemiya davrida ko'paygan), ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari va baxtsiz hodisalar, zaharlanishlarga to'g'ri keladi. Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, tumanda o'lim sabablarini kamaytirish uchun profilaktik skrininglar va ta'lim dasturlari joriy etilgan. Demografik tranzitsiyada bu omillar kekxa yoshdagi aholida endogen sabablarga bog'liq bo'lib, ta'lim va sog'liqni saqlash orqali nazorat qilinadi [4].

Migratsiya. 2024-yil holatiga ko'ra tuman bo'yicha ko'chib kelganlar soni 496 kishini, shu davr mobaynida ko'chib ketganlar soni esa 850 kishini tashkil qildi. Mos ravishda, migratsiya qoldig'i minus 470 kishini tashkil etgan, 2010-yilning mos davrida minus 49 kishi bo'lgan.



5-rasm. Ko'chib kelganlar va ko'chib ketganlar soni, (yilda; kishi)

Manba: Sho'rchi tumani pasporti ma'lumotnomasi asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Sho'rchi tumanida 2024-yil hisobi bo'yicha jami aholining taxminan 3 % i migratsiyada ishtirok etmoqda. Migratsiyada ishtirok etishda asosiy sabablardan biri mehnat migratsiyasi bo'lib, uning yo'nalishi Rossiya Federatsiyasi va Koreya Respublikasiga tomon bo'lmoqda. Yana bir e'tiborga molik jihati shundaki, migrantlar ichida oxirgi yillarda o'qish maqsadida xorijga ketayotganlari soni ortayotganidir [3]. Migratsiyada qatnashayotgan aholi soni bo'yicha Oliy Ximmat, Yalti, Joyilma va Oqqo'rg'on mahallalari yetakchilik qilmoqda. Qolgan mahallalarda ko'rsatkichlar bir-biriga deyarli yaqin bo'lsa, Tamshush, Zarbdor hamda Kushon mahallarida migrantlar miqdori nisbatan kamroqni tashkil etadi. Bunga sabab aholining umumiy sonidir. Chunki hozirgi kunda migrantlari ko'p bo'lgan mahallalarda umumiy aholi hajmi ham ko'roq hisoblanadi.

Muhokama. Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra, Sho'rchi tumanida iqtisodiy faol aholi soni 2021-yildan 2024-yilgacha yuqori darajada kamaygan. Agar 2021-yilda bu ko'rsatkich 85,6 ming kishini tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 81,4 ming kishigacha qisqargan. Lekin, iqtisodiyotda band bo'lganlar soni deyarli o'zgarishsiz qolgan – 2021-yilda 76,8 ming kishi bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda ham shu atrofda – 76,4 ming kishi ni tashkil qilgan.

Bu holat shuni anglatadiki, iqtisodiy faol aholining umumiy soni qisqargan bo'lsa-da, bandlar sonining kamaymasligi tumanda mehnat bozoriga nisbatan sezilarli bo'lganini ko'rsatadi.

2021-yilda ishsizlar soni 8,9 ming kishi, ishsizlik darajasi 10,3 % edi. 2024-yilga kelib esa ishsizlar soni 5,0 ming kishi, ishsizlik darajasi esa 6,1% gacha kamaygan. Demak, so'nggi to'rt yil ichida ishsizlik darajasi 4,2 foizga pasaygan. Bu, o'z navbatida, Sho'rchi tumanida bandlik siyosatini yo'lga qo'yish, yangi ish o'rinlari va mehnat resurslarining ko'proq iqtisodiy faol sektorlarga jalb qilingani bilan bog'liq.

Sho'rchi tumanida iqtisodiy faol aholining kamayishi ham kuzatildi. Bunga ta'sir ko'rsatgan bir nechta omillarni keltirish mumkin:

1. Yosh mehnat migratsiyasi – yosh va mehnatga layoqatli aholining ishlash uchun xorijga, asosan Rossiya, Qozog'iston, Turkiya, Koreya va boshqa davlatlarga chiqib ketishi.

2. Tug'ilishning kamayishi – tug'ilishning o'ziga xoslashuvi va mehnatga layoqatli aholi sonining tabiiy kamayishi.

3. Ta'lim tizimidagi o'sish – ko'plab yoshlarning oliy yoki professional ta'lim muassasalarida o'qishi, ya'ni vaqtincha mehnat bozorida chiqib ketishi.

Sho'rchi tumanida iqtisodiy band aholining soniga qaraydigan bo'lsak, mehnat bozorining salohiyatini va kichik tadbirkorlik faoliyatini anglatadi. Bu hududda asosan qishloq xo'jaligi, savdo va xizmat ko'rsatish, qurilish sektori sohalari yaxshi rivojlangan. Bu sohalar, kichik va o'rta biznes sifatida faoliyat yuritadi, shuning uchun iqtisodiy tebranishlarga nisbatan barqaror bo'ladi [2].

Xulosa. So'ngi yillarda ishsizlik darajasi 10,3% dan 6,1% gacha kamayishi juda yuqori holatdir. Bunga quyidagi bir qancha jarayonlar sabab bo'lgan:

✓ Yangi ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish obektlarining ochilishi;

✓ Hududiy infratuzilma dasturi orqali vaqtincha ish o'rinlari yaratilishi;

✓ Kasb-hunar o'qitish markazlari orqali aholining bandlikka biriktirilishi va boshqalar.

Sho'rchi tumanida bugungi kunda ishsizlikning kamayishi va bandligini ta'minlanligi bois iqtisodiy-ijtimoiy ko'rstakichlar bir muncha yaxshilandi. Natijada, tumanda aholi daromadi ko'paydi, iste'mol bozori kengaydi, yoshlar orasida ijtimoiy faollik ortdi va qashshoqlik darajasi kamaydi. Bu jarayonlar hududda mehnat bozorini tartibga solish siyosatining to'g'ri yo'lga qo'yilganini ko'rsatadi. Kelgusida esa bandligini hisobga olish, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish va kasb-hunar o'rganish natijasida bu rivojlanish tendensiyaning davom ettirish mumkin.

Adabiyotlar

1. Bo'riyeva M.R., Tojiyeva Z.N., Zokirov S.S. Aholi geografiyasi va demografiya asoslari – Toshkent: “Tafakkur” 2011.
2. Xasanova G.D., Hasanov U.R. Mehnat resurslari: tushunchasi va ahamiyati. // Science and Education ilmiy jurnali, 2025, 6, №12. –Toshkent: 867-875- b.
3. G'aniyev F.T., G'aniyeva G.I., Shukridillayeva S.E. Migratsiya tushunchasi, turlari va O'zbekistonda migratsiya huquqi hamda ularning sotsiologik talqini. // Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2024. – T. 1, №16. 56-61- b.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi, 2025 yil. <https://surxostat.uz/>
5. Sho'rchi tumani pasporti hisoboti, 2025-yil.
6. Majelantle R. G., Navaneetham, K. Migration and fertility: A review of theories and evidences. Journal of Global Economics, 1(1), 101, 2013.
7. <https://orginfo.uz/ru/article/none-pul-otkazmasi/>
8. Aminjonova Ch.A. Sog'lom ona va bola – baxtli kelajak asosi. Scientific Progress, 3(1), 2022. – P. 874-880.
9. Castro Martín T. Women's education and fertility: Results from 26 demographic and health surveys. Studies in Family Planning, 26(4), 1995. – P. 187-202.
10. Matyaqubov X.H. O'zbekistonning eng yangi tarixi (o'quv qo'llanma). -Toshkent: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2021.
11. Aburto J.M., Schöley J., Kashnitsky I., Zhang L., Rahal C., Missov T. I., Mills M. C., Dowd J. B., Kashyap R. Quantifying impacts of the COVID-19 pandemic through life-expectancy losses: a population-level study of 29 countries. // International Journal of Epidemiology, 00(00), 2021. – P. 1-12.
12. Bishop K., Balogun S., Eynstone-Hinkins J., Moran L., Martin M., Banks E., Rao C., Joshy G. Analysis of multiple causes of death: A review of methods and practices. Epidemiology, 34(3), 2023. –P. 333-344.
13. Ro'ziyev A. Surxondaryo geografiyasi. - Toshkent: “Jayxun”, 1996.
14. Sattorov A.U. Surxondaryo viloyati qishloq aholi manzilgohlarining rivojlanish va joylashish xususiyatlari. Monografiya. –Toshkent: «Innovatsiya-Ziyo», 2020.
15. Olimqulov Y.M., Samadov, J.E. Surxondaryo viloyatining aholisi va mehnat resurslari. Journal of Universal Science Research, 2023. – P. 320–325.
16. Muminov U.R., Abdullayev J.I. Surxondaryo viloyati mahallalarining etnohududiy xususiyatlari. // Tadbirkorlik va pedagogika. Ilmiy-uslubiy jurnal, 2024, № 4, 22-33-b.